

samma sak (s. 22). Här börjar åtminstone jag undra om fackgranskare och förlagsredaktör fullgjort sina plikter. Läsaren måste dessvärre kryssa mellan dylika störande småfel för att upptäcka de förtjänster Anderssons bok också har.

”Det kan tyckas oetiskt att gräva fram en försvarslös avliden människas skrivelser på det här sättet och utsätta dem för en kritisk och genomskådande blick”, menar Anderson (s. 91). Ett etiskt och samtidigt kritiskt biografiskrivande bör som jag ser det dock vara fullt möjligt och praktiseras regelbundet av många. Det förutsätter respekt och lyhördhet för objektet, ett genuint intresse för andra människor, att man skakar av sig sina egna fördomar och försöker sätta in personen både i tid, rum, kultur- och idéhistoria.

Andersson speglar regelbundet Cilla Bancks världsbild mot sin egen tids, eller rättare, sin egen. Bitvis blir författarjaget därmed alltför påträngande på Cillas bekostnad. Stundom leder detta till ett slags utvecklingsperspektiv, i vilket Andersson menar sig sitta på en mängd svar som huvudpersonen saknade. Det är att framhäva sig själv väl mycket när han skriver att han vill närma sig en ”så fullödig bild som möjligt av Cillas uppfattning av hennes omvärld” (s. 57). Skulle han gjort det skulle han exempelvis ha granskat hennes bouppteckning, som inte återfinns i källförteckningen. Han skulle resonera mer om ogift kvinnas myndighet, om lärarinnerollen som ett tidigt kvinnoyrke och del av Cillas identitet och om fattigdomens relativitet. Cilla kunde trots allt avsätta ett helt rum till kuriosita istället för att hyra ut det till sommargäster. Att hon kunde ägna sig åt sin ”dagbok” tyder också på att hela dagarna inte gick åt till att bekämpa hungern. Någonstans borde Andersson tydligare skilt på myten Cilla Banck och den egentliga människan. Han skulle också tydligare sätta hennes kuriosakabinetsambitioner i relation till tidens storsamlare: Artur Hazelius, Georg Karlin, Wilhelmina von Hallwyl med flera.

Även när det gäller gudstron finns problem. ”Det råder ingen tvekan om att Cilla skulle identifierat sig som en from kristen” (s. 44), skriver Andersson. Kristen, ja, men trosbekännelsen handlar snarare om att bekänna sig som ”fattig, syndig människa” för att därefter förlåtas än att se sig själv som ”from”, vilket jag tror

Cilla skulle ansett vara att förhäva sig. Även det fortsatta resonemanget är märkligt. Andersson ”stämplar” Cilla som djupt troende kristen, vilket låter pejorativt. Frågan är alltså om Andersson verkligen närmar sig Cilla som en jämlike, med full respekt och känsla för nyanser, eller om han ”från vår sekulariserade tid” tillmäter henne diverse obelagda egenskaper. Det blir lätt för mycket könsmaktsordning över det hela när en modern manlig akademiker hanterar en 1800-talskvinna på detta sätt.

Summan blir att Anderssons bok är intresseväckande och har förtjänster men att resan i tid och rum hade krävt en betydligt större barlast av etnologi, idéhistoria, museologi, lokalkännedom och genusperspektiv för att fullt nå sitt mål. En sådan reviderad och omarbetad upplaga skulle jag se fram emot att läsa.

Henrik Ranby, Göteborg

Conny Svensson: *Plaskdammen som försvann. Folkhemsminnen*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2016. 185 s., ill. ISBN 978-91-7331-799-3.

Till sin kronologi är folkhemsbegreppet diffust och obestämt. Ursprunget söks än hos Ellen Key, än hos Rudolf Kjellén, hemmahörande i vitt skilda ideologiska läger. Framför allt förknippas det med ett valtal som Per Albin Hansson höll 1928, då han framhöll att i det goda hemmet borde det inte finnas plats för vare sig kelgrisar eller styvbarn. Folkhemseran anses nå sin kulmination under statsministrarna Hanssons och Erlanders långa regeringstid för att sedan successivt klinga av. Måhända var den som mest framträdande under det förment idylliska 1950-talet. Det är också den bilden som tonar fram i litteraturvetaren Conny Svenssons minnesbok med titeln *Plaskdammen som försvann*, om barn- och ungdomstiden i den sörmländska residensstaden Nyköping. Själv vill dock Svensson, som skrivit uppmärksammade författarmonografier om Gustav Hedenvind-Eriksson och Hans Granlid med betoning på just det biografiska, inte kalla sitt alster självbiografiskt utan snarare en tidskrönika.

Inledningsvis ges Nyköping en summarisk

presentation, där gästbudet på Nyköpingshus 1317 får bilda historisk relief till 1900-talets stad, som genom sitt industriella uppsving fått socialdemokratisk dominans och blivit en provinsiell kulturhård med ett bildningsborgerskap, som stod för ett brett och varierat kulturutbud. Bland föreläsare fanns en spännvidd, exemplifierad av att Elise Ottesen-Jensen för RFSU kunde propagera för preventivmedel medan Uppsalaprofessorn i semitiska språk H.S. Nyberg i Humanistiska Förbundets regi berörde något tema inom arabisk kultur. I Nyköping fanns under världskriget och det kalla krigets era, då Sverige höll sig med ett starkt neutralitetsförsvar, flygflottiljen F 11, dit dagens Stockholm Skavsta Airport lokaliserats. Till stadens ikoner kunde räknas vissångaren Ulf Peder Olrog liksom kanotisten och flerfaldige guldolympiern Gert Fredriksson.

Med åtskillig humor beskriver Svensson sin barndom och skoltid från tidigt 40-tal till sent 50-tal. Västståndsökningen illustreras av att han som sexåring fick flytta från en enrumslägenhet med dass på gården till en annan etta, inte rymligare men med flertalet moderna faciliteter i ett funkishus på Ringvägen, navet i hans lokala liv. Pappan var yrkesmålare och mamman anställdes på Tempo då sonen blivit tio år. Den geografiska horisonten var begränsad. Det står klart att författaren är en utpräglad klassresenär, där den högre utbildningen blev helt avgörande. Boken bär likheter med Leif G.W. Perssons *Gustavs grabb* och Ronny Ambjörnssons *Mitt namn är Ronny*. I det senare fallet hade Svensson kunnat välja samma titel med utbyte av en enda stor bokstav.

I framställningssättet finns ändå skillnader. För att ge tidsfärg går Svensson igenom två årgångar av *Sörmlands Nyheter*. Det gäller 1942, hans tidiga barndom och tillika ransoneringstid, då det förutsattes att kunden själv tillhandahöll socker till kaffet vid konditoribesök. Det andra året är 1958, då gymnasisten Conny hade något år kvar till studentexamen och familjen skaffat TV inför årets stora idrottsevenemang och då al-lehanda grannar och kvarterets barn fylkades hos familjen i den trånga lägenheten. Ibland anställs dråpliga jämförelser mellan då och nu. Kulturellt tycks utvecklingen inte alltid ha gått

framåt. Det ligger ett kvardröjande skimmer över detta sena 50-tal.

För en blivande akademiker utgör beskrivningen av skoltiden ett nyckelkapitel. Där blir framställningen detaljerad, och skolsystemet bedöms i enskildheter, med beröm eller kritik av enskilda ämnen och lärare, inte alltid namngivna. Skolpojken Conny bedömdes tidigt ha läshuvud och gick ibland under benämningen professorn. Det hindrade honom inte från att i den sista realskoleklassen bli kvarsittare, vilket dock löstes genom ferieläsning. Nyköping hade en klassisk läroverksbyggnad i nyrenässansstil från 1880, signerad arkitektbröderna Akke och Hjalmar Kumlien. Vid 1800-talets slut hade filosofen Sven Wägner, Elins far, varit en myndig rektor där. På 1950-talet var fortfarande biskopen i Strängnäs eforus för stiftets läroverk, vilket bland andra gällde Dick Helander, som tvingades lämna sin tjänst genom förmenta oegentligheter, förknippade med preludierna till hans utnämning. Landshövding var Bo Hammarskjöld, bror till FN:s generalsekreterare. Nyköpings högre allmänna läroverk var länets näst äldsta, även om det stått i skuggan av Strängnäs, med sitt stiftsläroverk från 1620-talet. Bland berömda alumni, som utexaminerats i Nyköping, fanns ecklesiastikministern Per Elof Lindström, som införde kommunala mellanskolan, lektorn vid Östra Real Gustaf Jacobson, dominerande och tyskvänlig författare av läroböcker i historia under andra världskrigets år samt språkprofessorerna Ruben G:son Berg och Erik Wellander, som försökte få oss att skriva korrekt svenska.

På gymnasiets latinlinje blev Conny Svensson enligt egen beskrivning en närmast exemplarisk elev och han avvisar inte vad som brukar kallas pluggskolan. Av gymnasietiden ger han en dråplig skildring. Han gick i en av flickor dominerad latinklass och förunnades lyxen att tillsammans med fyra andra få fördjupa sig i klassisk grekiska.

Lärarna hade hög ämneskompetens men skiftande undervisningsförmåga. För några med höga akademiska ambitioner kunde det vara en nesa att, med tidens term, häcka vid läroverken. För en litteraturvetare, som skrivit en prisad avhandling i Uppsala men hamnat som lektor i Nyköping resulterade det i självmord. Spydiga

sarkasmer kunde en del lärare sprida omkring sig men några Caligulatyper existerade knappast. En kvinnlig modersmålsadjunkt framställs som så smittande entusiastisk, att hon fick Conny att blicka framåt mot en karriär som litteraturforskare.

Betygssystemet framställs som i huvudsak rättvist. Den sociala tillhörigheten spelade en underordnad roll och elever vars föräldrar privat umgicks med lärarna i andra sammanhang hade ingen fördel jämfört med dem som tillhörde arbetarklassen. Betygen sattes efter intellektuella prestationer. Svensson ställer sig kritisk till dagens system, där lärare och elever degraderats till försäljare och kunder på en kommersiell marknad.

Det fanns under de decennier som berörs och före pendlingens tid en mental klyfta mellan stad och landsbygd. Där fanns en nedlåtenhet gentemot landsbygdsbefolkningen, inklusive släktingar och kusiner på landet. Ändå upplevde stadsbarnen särskilt sommartid landsbygden som ett äventyrligt paradiset. För Conny Svensson var det Stigtomt, någon mil från Nyköping, som representerade denna andra spännande och lärorika värld. Någon förälder var uppvuxen på landet, utgången ur en statarfamilj. På detta lantliga Tusculum kunde han senare i vuxenlivet fortsätta med torparlivet.

Conny Svensson tillhör den generation som i sin tidiga ungdom skådade en del misär men fick se hur Sverige på kort tid förvandlades till välfärdsland. Han förnekar inte de uppenbara framstegen men vill gärna framhålla, att de haft ett pris. Han placerar sig inom den folkhems-nostalgiska genren, med blick för vad som senare gått snett. Där finns en vass samtidskritik med udden riktad mot vår tids korrupperande tendenser, med klipp och feta bonusar. Kanske finns i framställningen även en gnutta av gammelmansgnäll? Där finns drag av kulturskymning med ironiska slängar om vår tids tillkortakommanden, då böcker och dagstidningar kommit i skuggan av digital apparatur, då deckare dominerar litteraturutbudet och kravallstaket måste skilja fotbollshuliganer åt. Det sistnämnda var en gång otänkbart på idylliska Folkungavallen, som står kvar kulturminnesförklarad men där inte längre matcher i seriesystemet spelas.

Det skiner igenom, att Conny Svensson uppskattade det genuina och överskådliga lokalsamhälle med folkhemsdygder, som han växte upp i och träffsäkert beskriver. Som symbolisk tidsmarkör väljer han den plaskdamm, kring vilken barn med hemmamammor samlades, med kaffetermosar, veckotidningar, saft och bullar. Av dammen finns knappast några spår kvar. Det är en upplysande tidsresa, med relevanta, ibland pikanta jämförelser mellan då och nu som bjuds oss. Möjligen kan minnena av Nyköping ha förstärkts av att författaren delar dem med sin hustru Sonja, välkänd barnlitteraturvetare.

Bert Mårald, Umeå

Johan Svanberg: *Migrationens kontraster. Arbetsmarknadsrelationer, Sleswig-Holstein-aktionen och tyskokorna vid Algots i Borås under 1950-talet*. Nordic Academic Press, Lund 2016. 474 s., ill. English summary. ISBN 978-91-88168-55-9.

Hösten 2015 kom många asylsökande till Europa. I media spreds en bild av att det till stor del rörde sig om ensamkommande pojkar och män. Huruvida alla som kom verkligen var flyktingar diskuterades. Med tanke på att den manlige flyktingen genom tiderna har ansetts vara ”den vanliga” flyktingen, är det intressant att just manliga flyktingar kom att problematiseras hösten 2015.

I *Migrationens kontraster* konstaterar Johan Svanberg, att även om kvinnor i större utsträckning än män det första decenniet efter andra världskriget immigrerade till Sverige, har den manlige migranten såväl i forskningen som i mer allmänna föreställningar och berättelser om svensk efterkrigstid fått symbolisera arbetskraftsmigrationen till Sverige. Avsaknaden av berättelser och forskning om kvinnliga migranter ligger till grund för Svanbergs studie som med utgångspunkt i *Sleswig-Holstein-aktionen* studerar migrationsprocesser. Genom Schleswig-Holstein-aktionen immigrerade 1951 800 tyska ungdomar till Sverige, varav majori-